

24. Интервью Посла Украины в Грузии Василия Цыбенко газете «Свободная Грузия» (12 августа 2010 г.) [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/48671.htm> (28 лютого 2010)

Фурса А. А. Ретроспектива українсько-грузинських відносин в міжнародному контексті

В статті аналізуються українсько-грузинські відносини в контексті взаємодії двох країн на міжнародній арені, а саме в рамках міжнародних організацій і загальної зовнішньополітичної цілі – інтеграції в Європейський Союз. Виділяються і аналізуються найбільш суттєві аспекти співпраці України і Грузії в рамках СНГ, ГУАМ, ОЧЭС, ОБСЄ, Ради Європи. В результаті виділяються три основні виміри українсько-грузинського співробітництва в міжнародному контексті.

Ключові слова: Україна, Грузія, українсько-грузинські відносини, міжнародні організації, СНГ, ГУАМ, ОЧЭС, ОБСЄ, Рад Європи, євроінтеграція, ЄС, Європейська політика сусідства, Східне партнерство.

Fursa A. O. Retrospective of Ukrainian-Georgian relations in an international context

The article analyzes Ukrainian-Georgian relations in the context of cooperation between two countries in the international arena, namely in the framework of international organizations, and the general foreign policy goals - integration into the European Union. Were selected and analyzed the most essential aspects of cooperation between Ukraine and Georgia in the framework of the CIS, GUAM, BSEC, OSCE, Council of Europe. Finally identify three major dimensions of the Ukrainian-Georgian cooperation in the international context.

Key words: Ukraine, Georgia, Ukrainian-Georgian relations, international organization, CIS, GUAM, BSEC, OSCE, Council of Europe, eurointegration, EU, European Neighborhood Policy, Eastern Partnership.

УДК 94:327(410.1+410.5)“19/20”

С. В. Білоножко

АНГЛО-ШОТЛАНДСЬКІ ВІДНОСИНИ: ДЕВОЛЮЦІЯ ЗАМІСТЬ ФЕДЕРАЦІЇ

Стаття присвячена сучасним проблемам англо-шотландських стосунків, які мали складні історичні корені. Сучасні тенденції розвитку двосторонніх відносин протягом останніх років набули нових форм і виявили декілька варіантів їх вирішення. В основі цих відносин лежать проблеми шотландського націоналізму. Головним компонентом вирішення двосторонніх відносин є національний референдум, в якому ключову роль відіграє населення Шотландії, яке має поставити останню крапку у вікових міжнаціональних протиріччях.

Ключові слова: юніоністи, деволюція, націоналізм, «Единбурзька угода», міжнаціональні протиріччя.

Більше 300 років існує англо-шотландська унія (союз). Це начебто свідчить про непорушність Великобританії як єдиної держави. Але по тому, як йдуть політичні процеси в Шотландії, очевидно, що ідея відокремлення від Англії стає реальністю. За підсумками виборів до шотландського парламенту 2007 р. найбільшою фракцією в ньому стала Шотландська національна партія, чия програма мета – незалежна держава. Але чи захочуть шотландці розлучення з Англією – неясно. Серед них лише 30 відсотків підтримують таку ідею, хоча 80 вважає за краще не називати себе британцями. На референдумі 1997 р. за автономію проголосував 71 % шотландців, а в 1999 р. він знову було продемонстровано результат майже однаковий. Шотландський сепаратизм не укладається в звичну схему етнічних націоналізмів. У країні ніколи не було ностальгії за власною втраченою державністю. Її об'єднання з Англією продиктоване пануванням з 1603 р. шотландських Стюартів. У 1707 р. сталося об'єднання парламентів, і ця дата вважається народженням "справжньої" унії. При цьому шотландські депутати були представлені в Лондоні.

Проблема англо-шотландських стосунків знайшла своє відображення в історичній і політичній літературі. Варіантів розгляду її досить багато. Здебільшого автори досліджують історичні форми стосунків, починаючи від середньовічної історії до сьогодення. Серед фахівців, які розглядають в цілому історію Шотландії в контексті історії Англії, можна назвати Єрофеева Н.А., Штокмара В.В., Єрьоміну Н.В., зарубіжних дослідників М. Атча, М. Фрая, М. Піттока, Р. Горінга, Дж. Вормалда. Англо-шотландським відносинам присвячені дослідження істориків Априщенко В.Ю., Звереві Г.І., Бурової І.І., Гроздової І.Н., Дж. Мортонна, Л. Врокліса. Значна кількість публікацій, особливо що стосуються перебігу подій останніх десяти років, належить політичним оглядачам М. Куровець, О. Кустарьовій.

Шотландську націю ніхто не пригнічував. Країна завжди зберігала незалежну судову, шкільну і церковну організацію. Правда, своя мова забута. Тепер при розмовах про незалежність ніхто не говорить про відродження мови. Приклад Ірландії, де націоналісти вимагали відродити свою мову, показує, що все це марно. На кельтській мові ірландці не заговорили.

Культивування символів шотландської самобутності зіткнулося з труднощами. Виявилось, що значущої шотландської старовини не залишилося. Знаменитий шотландський кілт був скроєний в ХІХ столітті. Національна самосвідомість походить від епохи Просвітництва, коли Единбург був одним з головних мозкових центрів Європи. Сам Адам Сміт, хрещений батько англійського капіталізму, жив і працював в Единбурзі. Англо-шотландські стосунки не схожі на англо-ірландські. Ірландія була скорена силою. В історії Шотландії немає нічого схожого. Ірландцям була нав'язана англійська земельна аристократія. Шотландська ж аристократія зберегла і легко включилася в загальнобританську машину управління. Ірландці

залишилися католиками. Шотландія була одним з головних вогнищ протестантизму. До речі, більшість прибічників збереження Північної Ірландії у складі Британії (юніоністи) – нащадки шотландських переселенців. Економічні аргументи на користь незалежності теж не безумовні. Союз з Англією був Шотландії вигідний – її виробники мали вільний доступ на величезний ринок Британської імперії. Глазго з його вугіллям і верфями швидко став одним із вогнищ промислової революції XVIII–XIX ст. Маса шотландців багато століть їздить на заробітки в Англію, де робота знаходиться для усіх. Чи зможе Шотландія розвиватися успішніше, якщо стане незалежною? Із цього приводу визначеності немає. У 1999 р. почався процес автономізації Шотландії, який у Британії називають "деволюцією". У Шотландії є свій парламент, де спочатку домінували лейбористи, але в 2007 р. вперед вийшли націоналісти. Є і уряд, глава якого іменується на відміну від прем'єр-міністра "перший" міністр.

Але парадокс полягає в тому, що деволюція робить усе більш сумнівною присутність депутатів від Шотландії в Лондоні. Англійці все частіше ставлять питання: чому закони, що стосуються Англії, вирішуються у британському парламенті за участю шотландців, тоді як свої шотландські справи шотландці залагоджують у своєму парламенті. Виявилось, що приводи для невдоволення англо-шотландської унії є вже у англійців, і шотландці стають своєрідним тягарем.

Англо-шотландська ситуація цікава тим, що вирішення питання про шотландську незалежність не має рокового значення ні для кого, окрім тих, чий дохід безпосередньо залежить від результату цього процесу. Опитування, проведені у 2008 р. в Англії, дали дивовижні результати: більшість англійців не проти відокремлення Шотландії. Це означає, що воювати за її збереження у складі Британії ніхто не буде. Так що ситуація оборотна в обидва боки – і в бік збереження Великої Британії, і в бік здобуття Шотландією незалежності.

Прем'єр-міністр Великобританії Девід Кемерон і перший міністр Шотландії Алекс Салмонд підписали 15 жовтня 2011 р. угоду про проведення в Шотландії референдуму за вихід регіону зі складу Сполученого Королівства. Документ отримав назву «Єдинбурзької угоди». Референдум призначено на осінь 2014 року – рік 700-річчя битви при Беннокберні, вирішального бою в боротьбі за визволення Шотландії, в якій англійці зазнали серйозної поразки.

У ході референдуму шотландцям потрібно буде відповісти «так» чи «ні» на питання про незалежність для своєї країни. Це буде перше голосування, в якому зможуть брати участь не тільки дорослі, але і підлітки 16 років. Юних шотландців вважають головними прихильниками відокремлення від Великобританії.

Лідер Шотландської національної партії і перший міністр А.Салмонд після підписання угоди про референдум заявив журналістам, що «вірять у те, що в цій кампанії перемаже незалежність», але зазначив, що обидві сторони договору погодилися поважати будь-який результат голосування [1].

Поки підсумок майбутнього референдуму не здається зумовленим: за опитуваннями, тільки 28% шотландців підтримують зараз ідею незалежності, 53% виступають проти. Всього 6 років тому співвідношення було зворотнім: за вихід зі складу королівства виступала половина шотландців. Очікується, що ключову роль в підсумковому рішенні можуть зіграти ті, хто ще не до кінця визначився зі своєю думкою.

Влада Британії сподівається утримати Шотландію: «Я щиро вірю, що Шотландії буде краще в складі Великобританії, і, що не менш важливо, самій Британії буде краще разом з Шотландією», – сказав Д.Кемерон після підписання «Єдинбурзької угоди».

У той же час Д.Кемерон зазначив, що «завжди готовий був висловити повагу народу Шотландії». «Вони проголосували на виборах за партію, яка хотіла провести референдум, а я зробив такий референдум реальністю, переконавшись у тому, що він буде законним і чесним», – зазначив британський прем'єр.

«Єдинбурзька угода» – не остання формальність, яку потрібно буде виконати владі на шляху до референдуму: нинішньої осені та взимку виборча комісія почне готуватися до голосування, зокрема, з'ясує, чи зрозумілі шотландцям питання, на які їм належить відповісти [2]. Разом з тим, Лондону вдалося «відбити» спроби внести в бюлетені два питання – про повну або часткову незалежність – і зосередити увагу голосуючих на однозначно чіткому формулюванні єдиного питання. Крім того, Шотландія погодилася на те, що хід референдуму буде контролювати британська центральна Виборча комісія [3].

Навесні наступного року шотландський парламент проголосує за білль про референдум, а восени розгляне питання про проведення референдуму в останній раз. Після цього білль повинен отримати королівське схвалення, а парламент Шотландії опублікує Білу книгу з параметрами голосування. Агітаційна кампанія, в ході якої будуть обговорюватися плюси і мінуси незалежності, вступить в активну фазу влітку 2014 р., а восени пройде саме голосування [4]. Неофіційно називають дату – 14 жовтня. Передумовами для здобуття Шотландією незалежності можна назвати, в першу чергу, економічні причини. Передвиборний маніфест Шотландської національної партії, закликаючи до підтримки незалежності, вказує виборцям на можливість, вийшовши зі складу Великобританії, володіти на території Шотландії всіма економічними повноваженнями.

Переконаність у тому, що незалежна Шотландія буде володіти міцною економічною базою, є одним із найсильніших аргументів на користь її відокремлення від Сполученого королівства. А. Салмонд впевнений, що доходи від видобутку нафти забезпечать відносно високий рівень державних витрат [5]. У Шотландії – 90% нафтогазових ресурсів Євросоюзу. Це півтора трильйона фунтів стерлінгів на найближчі 40-50 років. Відносно відновлюваної енергії – чверть європейського потенціалу в галузі використання енергії моря. У той час як населення становить один відсоток від населення ЄС. Це величезна перевага в сучасному світі. Мова йде про країну з величезними запасами природних ресурсів [6].

Що ж стосується державного боргу, то борги Великобританії до моменту незалежності складуть близько трильйона фунтів стерлінгів, запаси нафти і газу також будуть оцінюватися приблизно в трильйон фунтів. І

якщо раніше А.Салмонд не погоджувався розділити борги, то тепер Велика Британія погодилася взяти на себе частину боргу на пропорційній основі, відповідно частці населення. А. Салмонд впевнений, що знову утворена держава зможе претендувати на нафтові і газові родовища, розташовані на шотландському шельфі, складові 90% загального запасу вуглеводнів в Сполученому королівстві. Так що Шотландія отримає 90% цих гігантських ресурсів, але буде змушена прийняти на себе 10% державного боргу. Деякі нафтові гіганти будуть тільки раді такому розвитку подій. У приватних бесідах вони відзначають, що британський режим оподаткування не відрізняється стабільністю і яку б податкову систему ні прийняли в Шотландії, гірше точно не буде. Компанії, що працюють в галузі поновлюваних джерел енергії, навпаки, побоюються, що шотландський уряд не зможе так само балувати їх щедрими субсидіями.

В оборонній сфері, посилаючись на недавнє скорочення оборонних витрат Сполученого королівства, Шотландська національна партія висловлює впевненість в тому, що уряд незалежної Шотландії захищав би власні національні інтереси ефективніше. Передбачається, що шотландські полки перейдуть до Шотландії у повному складі, а сили і засоби військово-морського флоту і військово-повітряних сил будуть поділені між двома країнами відповідно до масштабів їх економік. Л.Фокс, колишній міністр оборони Великобританії і член консервативної партії, наполягає: зміни, запропоновані Шотландською національною партією, не лише нереалістичні, але і загрожують зниженням силового і експертного потенціалу британських збройних сил.

Відносно зовнішньої політики, в Шотландській національній партії шляхом голосування прийнято важливе рішення залишитися членом Північноатлантичного альянсу. В той же час А.Салмонд виступає за заборону ядерної зброї, що, на думку багатьох експертів, не сумісно з членством в НА Обговоренню підлягає членство Шотландії і в Євросоюзі. А. Салмонд впевнений, що Шотландія автоматично стане частиною Євросоюзу, проте уряд Великобританії наполягає, що новій державі доведеться знов подавати заявку на членство, а, згідно з правилами, що діють, для цього також необхідно перейти на єдину європейську валюту. Шотландська національна партія перестала ратувати за приєднання до зони євро, заявивши, що готова залишити фунт стерлінгів як національну валюту і Банк Англії в ролі Центробанку.

Проте, Лондон, не маючи фіскального контролю над Шотландією, швидше за все, не погодиться на варіант з єдиною валютою, так само, можна сказати, що населення Шотландії, країни, яка втратила свою незалежність відносно недавно, ідентифікують себе як унікальну націю, що відрізняється від англійців. Шотландія, що отримала ВВП один з найвищих у Великобританії, сповна самодостатня в економічних відносинах. І в разі здобуття незалежності, Шотландія за цим показником виявиться десь між Францією і Німеччиною. Столиця Шотландії Едінбург – четвертий за розміром фінансовий центр в Європі, як у випадку з Євросоюзом [7, с.14].

Позитивною стороною придбання незалежності для Шотландії, є і те, що вона отримає контроль над багатими ресурсами. Адаже близько 90% британської нафти добувається на шотландському шельфі, і за її запасами Шотландія в Європі поступається лише Норвегії. Проте не варто забувати про те, що дві третини шотландського експорту доводиться на Великобританію, і це може похитнути економіку майбутньої незалежної країни.

Натомість шотландські націоналісти переконані, що у всіх сучасних негараздах винен Лондон, який штучно прив'язує їх до Англії, створюючи ілюзію, що самим їм не прожити, але коли Шотландія здобуде незалежність, у неї буде багато можливостей налагодити стосунки з іншими країнами Європи. Також сприяти зростанню патріотичних настроїв повинно і те, що референдум проводитиметься в 2014 році, коли Шотландія відзначає 700-ліття шотландської перемоги над англійцями в історичній битві при Баннокберне у ході середньовічних шотландських воєн за незалежність.

У ХХ столітті вже розпалися багато держав, таких як СРСР, Югославія, Чехословаччина. І зараз Шотландія має всі шанси стати повноцінною незалежною державою.

Джерела та література

1. Газета.ru [Електронний ресурс]/ Шотландия выходит из себя. – Режим доступу: http://www.gazeta.ru/politics/2012/10/16_a_4813305.shtml – Дата доступу: 23.11.2012. – Назва з титулу екрану
2. Дни.Ру интернет газета [Електронний ресурс]/ Шотландии разрешили отделиться. – Режим доступу: <http://www.dni.ru/polit/2012/10/15/242062.html> – Дата доступу: 23.11.2012. – Назва з титулу екрану
3. Газета.ru [Електронний ресурс]/ Шотландия выходит из себя. – Режим доступу: http://www.gazeta.ru/politics/2012/10/16_a_4813305.shtml - Дата доступу: 27.02.2012. – Назва з титулу екрану.
4. Dokumentika.org [Електронний ресурс]/ Власти Шотландии проведут референдум о независимости. – Режим доступу: <http://dokumentika.org/v-mire/vlasti-shotlandii-provedut-referendum-o-nezavisimosti> – Дата доступу: 23.11.2012. – Назва з титулу екрану
5. Politiras [Електронний ресурс]/ Что происходит вокруг Шотландии ("ИноСМИ", Россия). – Режим доступу: <http://politiras.info/?module=articles&action=view&id=2178> - Дата доступу: 23.11.2012. – Назва з титулу екрану
6. Куровець М. Шотландія на шляху до незалежності: перший крок? [Електронний ресурс] / М. Куровець – Режим доступу: http://www.gazeta.ru/politics/2012/10/16_a_4813305.shtml – Дата доступу: 16 жовтня, 2012 р. – Назва з титулу екрану.
7. Ерьоміна Н. В. Проблема статуса Шотландии в 90-ые годы XX века / Н.В. Ерьоміна. – СПб. : «Спектр» 2005. – 234 с.

Белоножко С. В. Англо-шотландские отношения: деволюция вместо федерации

Статья посвящена современным проблемам англо-шотландских отношений, которые имели сложные исторические корни. Современные тенденции развития двусторонних отношений на протяжении последних лет приобрели новые формы и проявили несколько вариантов их решения. В основе этих отношений лежат проблемы шотландского национализма. Главным компонентом двусторонних отношений является национальный референдум, в котором ключевую роль сыграет население

Шотландии, которое должно поставить последнюю точку в вековых межнациональных противоречиях.

Ключевые слова: юнионисты, деволюция, национализм, "Эдинбургское соглашение", межнациональные противоречия.

Bilonozhko S. V. Anglo-Scottish relations: devolution instead of federation

The article is dedicated to the modern problems of Anglo-Scottish relations, that had difficult historical background. Modern progress of two extraneous relations trends during the last years purchased new forms and educed a few variants of their decision. These relations problems of Scottish nationalism are the basis of. The main component of decision of bilateral relations is a national referendum, in that a key role is played by the population of Scotland, that must put the last point in age-old international contradictions..

Keywords: unionism, devolution, nationalism, «the Edinburgh agreement», inter-ethnic contradictions.

УДК 94:327(470+73)"2001"

К. Г. Головіна

РОЗВИТОК РОСІЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН ПІСЛЯ ТЕРАКТІВ 11 ВЕРЕСНЯ 2001 р.: БЕЗПЕКА В ЕПОХУ НОВИХ ЗАГРОЗ

У статті досліджується еволюція взаємовідносин Росії та НАТО після подій 11 вересня 2001 року. Аналізується вплив на міжнародну безпеку співпраці Альянсу і Росії в сфері боротьби з міжнародним тероризмом. Розглядаються складові, які є необхідними для того, щоб партнерство було реалізоване на практиці. Автор висвітлює проблеми та суперечливі питання, з якими стикаються сторони на шляху до пошуку компромісних рішень. Розкриваються поняття та характерні риси «нового виміру безпеки» в сучасному світі.

Ключові слова: НАТО, Росія, тероризм, міжнародна безпека, співробітництво.

Після подій 11 вересня 2001 року ми часто ставимо собі питання: наскільки можна було передбачити такий розвиток ситуації у світі? З чого випливає новий поворот у світовій політиці і які наслідки він обіцяє? Метою цієї статті є спроба з'ясувати, які зміни відбулись в архітектоніці міжнародної безпеки після терактів 11 вересня у Нью-Йорку.

Тема еволюції взаємовідносин Росії та Альянсу ґрунтується на широкій літературо-джерельній базі. Ця проблематика є дуже популярною у сучасних російських авторів, серед них: П. Смірнов, В. Котляр, А. Трескін, Д. Рогозин, С. Арон. В Україні існує декілька наукових центрів, які займаються розробкою цієї проблеми. Вони знаходяться у Києві (К. Біла, М. Будаков, В. Власенко, О.Полторацький), у Дніпропетровську (Т. Брежнева), у Львові (С. Ліпкевич, А. Калашніков, О. Куцька) та інших містах. Загалом, ці дослідження можна поділити на кілька напрямів: відносини Росія-НАТО в постбіполярний період; вплив двосторонніх зв'язків на безпеку євроатлантичного регіону; проблема співробітництва Росія-НАТО в контексті політичного клімату Східної Європи та інші. Але, деякі аспекти залишаються не визначеними, серед них і питання кардинальної переорієнтації стосунків Росія-НАТО після подій 11 вересня 2001 року.

Перш за все, в подіях такого масштабу потрібно шукати фундаментальні принципи, які породили ці явища. Наприкінці 90-х років ХХ століття відбувся розпад двополюсної системи, яка розділяла планету на два різні «світи» – «світ капіталу» та «соціалістичний світ». Крім того існував також «третій світ», який складався із країн, що не відносились ні до капіталістичного, ні до соціалістичного табору, вони стали полігоном для конфліктів між двома центрами тогочасної політики. Беззаперечним є той факт, що США та СРСР протягом всього періоду «холодної війни» не виходили на збройну конфронтацію, оскільки розуміли, що кількість зброї накопичена за цей період є достатньою для того, щоб будь-яка війна призвела до самознищення [1, с. 116]. Основи кризи в російсько-американських відносинах були закладені ще в період так званого «стратегічного партнерства», проголошеного президентами Б. Клінтоном і Б. Єльциним у 1993 р. На ділі США, претендуючи на роль «єдиної наддержави», не були готові вважати Росію рівноправним партнером [2, с. 14].

На думку деяких дослідників, з розпадом СРСР відбувається певна «хаотизація» в країнах «третього світу». Більшість колишніх «сфер впливу» залишилися не зайнятими, а конфлікти не розв'язаними [3, с. 22-23]. Дрібні конфлікти перестали стабілізуватися інтересами центру, та втратили так звані «стримуючі механізми». Коли зникає острах «великої війни», країни легко йдуть на перетворення локального конфлікту на «малу війну» [4, с. 18-19]. Розширившись до світових масштабів, «мала війна» поряд з «новими технологіями» протистояння, утворила новий вид загрози національній безпеці провідних країн світу. Міжнародний тероризм, після подій 11 вересня 2001 року став загрозою номер один для всього світу.

Можливість терактів небезпечна тим, що до цього виду загроз, людство виявилось неготовим. Не були розроблені можливі механізми протидії. Існуюча система міжнародної безпеки опинилась не дієздатною, військово-політичні блоки створювалися для протистояння іншому виду загроз. Саме в цих умовах, колишні противники йдуть на певне зближення. Стає зрозумілим, що тільки воєнними методами, вирішити проблему тероризму не можливо. Необхідно поєднання військових і політичних заходів, а це можливо тільки в разі об'єднання зусиль.